

Петренко Н. О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Уманський національний університет садівництва

Petrenko N. A.
PhD (Economics),
Associate Professor department of management
Uman National University of Horticulture

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

SOCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF INNOVATION DEVELOPMENT TO THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE: PRACTICAL ASPECT

Анотація. У статті досліджено принципи соціально-економічного механізму інноваційного розвитку аграрного сектору України. Удосконалено модель механізму управління інноваційними процесами та визначено основні шляхи управління інноваціями в агросфері. Обґрунтовано технологічні та організаційно-економічні фактори, що впливають на інноваційну діяльність в агропромисловості. Встановлено, що вагомим інструментом регіональної політики у сфері стимулювання інноваційного розвитку аграрного виробництва є формування системи консультативного обслуговування у сфері агроінновацій. Розроблено основні напрями консультативної підтримки розвитку інновацій аграрного сектору. Складено прогноз для формування інноваційної системи агросфери для Центрального економічного району на прикладі Черкаської області.

Ключові слова: соціально-економічний показник, економічний механізм, інновація, розвиток, регіон, аграрний сектор.

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання економіка України зазнає змін, що спрямовані на підвищення рівня технологічного переоснащення, в межах якого аграрний сектор потребує переходу на інноваційний шлях розвитку.

Стратегічним напрямом сталого соціально-економічного розвитку аграрного сектору є удосконалення форм, способів організації та стимулювання інноваційної діяльності підприємств усіх сфер АПК. Розвиток нової політики ефективної взаємодії держави і бізнесу, що реально сприяє активізації інноваційної діяльності в сільському господарстві, є однією із ключових проблем сучасної України. Розроблення і проведення регіональної інноваційної політики затребуване системою аграрної сфери. Одним із найбільш універсальних важелів підвищення ефективності інноваційної діяльності в АПК України є раціональне використання потенціалу регіонів шляхом активізації наявних у них власних науково-технічних ресурсів.

Розроблення ефективного організаційно-економічного механізму формування інноваційного середовища в аграрній сфері України, здатного посилити інноваційну активність, забезпечити економічну безпеку аграріїв і, як наслідок, стати базисом вирішення багатьох інших аграрних проблем регіону, є важливим науковим і практичним завданням, що й зумовило вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі дослідження цієї проблеми відображено у працях російських і зарубіжних вчених. Значний внесок у розроблення концептуальних аспектів модернізації різних галузей народного господарства, створення та освоєння інновацій і науково-технічного прогресу зробили І. Аренкова [4], Б. Айба [4], Л. Бичікова [5], Ю. Вдовенко [6], Ю. Головія [7], О. Жердева [10], Ф. Хайск [16], М. Кендалл [17], Ф. Котлер [18] та ін. У працях цих учених представлено аналіз та про-

гноз розвитку процесу просування у виробництво досягнень науково-технічного прогресу, запропоновано методики визначення ефективності їх використання, обґрунтовано сутність і специфічні особливості інновацій.

Специфіка інноваційної модернізації аграрного комплексу та інноваційної діяльності в ньому досліджена в роботах В. Александрова [12], М. Бабієнко [15], Ю. Бажал [12], М. Данько [12], О. Дація [8], С. Дем'яненко [9], О. Жидяк [11], О. Кот [13], М. Кропивко [14], М. Кулаць [15], О. Лапко [12], І. Одолюк [12], Т. Орлова [14].

Водночас багато аспектів комплексної наукової проблеми соціально-економічного механізму інноваційного розвитку аграрного сектору України не отримали належного відображення в економічній літературі, в тому числі моделі інноваційної інфраструктури аграрної сфери в межах формування регіональної інноваційної політики; апарат аграрних інновацій; механізм інноваційної модернізації виробничо-господарської системи регіонального АПК тощо. За таких умов дослідження у сфері інноваційних аспектів стратегічного розвитку аграрного сектору України набувають особливої актуальності та потребують практичного вирішення.

Метою статті є дослідження соціально-економічного механізму інноваційного розвитку аграрного сектору України та розроблення практичних пропозицій щодо впровадження інноваційних форм регіональної економічної політики в аграрній сфері.

Виклад основного матеріалу. Реалізація Законів України «Про державну підтримку сільського господарства України» [1], «Про основні засади державної аграрної політики України на період до 2015 року» [2] та «Стратегії розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року» [3] загалом позитивно позначилася на розвитку аграрної сфери, проте існують певні

труднощі у реалізації напрямів модернізації господарств країни на регіональному рівні.

Недостатній рівень фінансування фундаментальної та прикладної аграрної науки, створення науково-технічних розробок, приватних і державних інвестицій, їх інтеграції в агробізнес, інновації інфраструктури у сільському господарстві, невідпрацьованість механізмів розвитку і стимулювання інноваційної діяльності стримують темпи зростання сільськогосподарського виробництва [13, с. 58].

Сучасне функціонування аграрного комплексу має здійснюватися під впливом економічного механізму, спрямованого на створення науково-технологічних, управлінських та організаційних умов інноваційного розвитку галузі [8, с. 66]. Дослідження цього механізму дає змогу сформулювати його зміст. Зокрема, економічний механізм інноваційного розвитку аграрної сфери – це система взаємопов'язаних форм і способів організації та стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, розвитку бізнесу в науково-технічній сфері і державної підтримки на всіх стадіях процесу (створення, поширення, впровадження і освоєння агроінновацій) на основі взаємного партнерства його учасників з метою підвищення соціально-економічного та інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Відповідно до стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору формування економічного механізму має здійснюватися за такими напрямками, як:

- створення систем нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності;
- програмно-цільове управління розвитком інноваційної діяльності на регіональному рівні;
- розвиток державно-приватного партнерства.

Дослідження змісту економічного механізму інноваційного розвитку аграрного сектору дає змогу виокремити в ньому сукупність інституційного, інструментарного, методичного та нормативно-правового компонентів, кожен з яких визначає власні форми і способи організації та стимулювання інноваційної діяльності в аграрному виробництві, а також напрями розв'язування основних завдань, серед яких:

- стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання по усьому ланцюжку формування агроінновацій;
- розвиток потенціалу господарюючих суб'єктів (інноваційного, технологічного, кадрового, наукового, економічного тощо);
- підвищення інвестиційної привабливості галузі;
- розвиток інфраструктури і ринків збуту аграрної продукції.

Ефективним варіантом в організації та стимулюванні інноваційної діяльності має стати активна участь державного капіталу на принципах державно-приватного партнерства, яке визначає використання державою механізмів, що стимулюють участь приватного бізнесу в розвитку інноваційних процесів, дає змогу об'єднувати ресурси, розподіляти прибутки і ризики, сприяє формуванню

конкурентного середовища і одночасно – більш ефективному використанню бюджетних коштів [9, с. 90].

Дослідження зарубіжного досвіду [16; 17] свідчить про те, що процес інноваційного розвитку в аграрному секторі має починатися зі стимулювання науково-дослідницької діяльності галузевих НДІ шляхом надання їм пільг, створення умов інтеграції бізнесу, вузів і науково-дослідних центрів з малими інноваційними підприємствами, що працюють за державною науково-дослідною тематикою в межах регіональних та обласних програм.

Проаналізовані нами у процесі дослідження науки підходи та принципи управління інноваційними процесами [11; 12; 14], а також проведений аналіз стану тенденцій розвитку основних напрямів інноваційної діяльності підприємств агропромислового комплексу [13; 15] дали змогу розробити модель механізму управління інноваційними процесами підприємства (рис. 1) та визначити основні шляхи вдосконалення управління інноваційними процесами на агропідприємствах.

У межах вироблення стратегії з організації і стимулювання інноваційної діяльності в сільському господарстві необхідно розробити методичні підходи до оцінки рівня інноваційного розвитку галузі на регіональному рівні.

Оцінка стану розвитку інноваційної діяльності в агрогосподарстві проводилася на прикладі одного з найбільших регіонів України – Центрального економічний району, де аграрний комплекс є одним із ключових і таким, що формує продовольчу безпеку регіону.

У процесі дослідження нами було обґрунтовано технологічні та організаційно-економічні фактори, що впливають на інноваційну діяльність в агропромисловості (рис. 2). Аналіз показників технологічного та організаційно-економічного розвитку аграрного виробництва регіону методом кореляції дав змогу визначити з них найбільш вагомі.

В економіко-математичну модель було взято показники інноваційного розвитку галузі за 2016 р. по 238 сільськогосподарських організаціях регіону. Під час визна-

Рис. 1. Система регіонального регулювання агроінноваційних процесів*

*Джерело: побудовано автором

чення рівня інноваційного розвитку аграрних організацій для кожного району рівняння регресії мало такий вигляд:

$$\Sigma = 0,263 + 7,25 * X_1 - 7,2 * X_2 + 0,03 * X_3 + 0,027 * X_4 + 0,04 * X_5 + 0,0038 * X_6,$$

де Σ – окупність витрат – характеризує результати виробничо-економічної діяльності і дає змогу оцінити інноваційність розвитку галузі, оскільки враховує модернізацію системи господарювання за рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестицій, формування витрат у галузі, в тому числі на НДТР; X_1 – прибуток на 100 га сільгоспугідь, тис. грн.; X_2 – кількість умовної продукції (в ум. зерні) на 1 га сільгоспугідь; X_3 – розмір державної підтримки на умовну продукцію, тис. грн.; X_4 – продуктивність праці

(вартість валової продукції на 1 працівника, тис. грн.; X_5 – витрати на НДТР на 1 га с/г угідь, тис. грн.; X_6 – прибуток на 100 грн. вартості основних засобів, тис. грн.)

Рівень інноваційного розвитку галузі визначався за допомогою приватних індексів таким чином: величина окупності витрат відноситься до більшої величини, досягнутої у провідних сільськогосподарських організаціях регіону. За основу були взяті аграрні підприємства Черкаської області, оскільки в цій області відзначається високий рівень інноваційного розвитку сільського господарства. Під час розроблення прогнозу інноваційного розвитку аграрної сфери регіону в кореляційно-регресійну модель по кожному району було взято високі значення показників, досягнуті організаціями в інноваційній діяльності.

Для якісної оцінки рівня інноваційного розвитку необхідно визначити її оцінювальні критерії. Експертний метод дав змогу сформувати такі критеріальні інтервали рівня розвитку: низький – 0,10-0,40; середній – 0,41-0,70, високий – понад 0,71. Результати оцінки інноваційного розвитку аграрного виробництва Черкаської області за запропонованими оціночними критеріями рівня і можливостей зростання відображено в табл. 1.

Тільки 8 із 22 районів мають високий рівень інноваційного розвитку (значення більше 0,7), 9 районів мають низький рівень (значення менше 0,4), що говорить про серйозні проблеми із застосуванням інновацій у виробництві та управлінні. Водночас прогнозні розрахунки показали, що в організаціях є можливості розвитку аграрного виробництва на інноваційній основі. Тому необхідно посилити внутрішні механізми, засновані на виявленні резервів ефективного виробництва, а також державного і приватного партнерства у сфері стимулювання інноваційної діяльності.

Одним зі значних інструментів регіональної політики у сфері стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва є формування системи консультативного обслуговування у сфері агроінновацій. Орієнтовна система повинна включати у себе організації, пов'язані з наукою, практикою, навчанням, а також здійснювати взаємодію з ринковими організаціями агропромислового комплексу. Структура інформаційно-консультативних служб повинна мати такий вигляд (рис. 3).

У процесі дослідження нами було розроблено основні напрями консультативної підтримки розвитку інновацій в аграрному секторі, складено прогноз формування в Центральному економічному районі (зокрема, в Черкаській області) 6 районних сільських інноваційно-консультативних центрів з урахуванням диверсифікації діяльності сільськогосподарських організацій, пріоритетності спеціалізації, з потребою кваліфікованих консультантів у кількості 35 фахівців (табл. 2).

Однією з форм організації інноваційної діяльності в агросфері є розвиток інноваційної інфраструктури (II), яка передбачає формування організацій із просування науково-технічної продукції на ринку інновацій, інформаційно-консультативне забезпечення, експертизу проектів, пропозицій і заявок, роз-

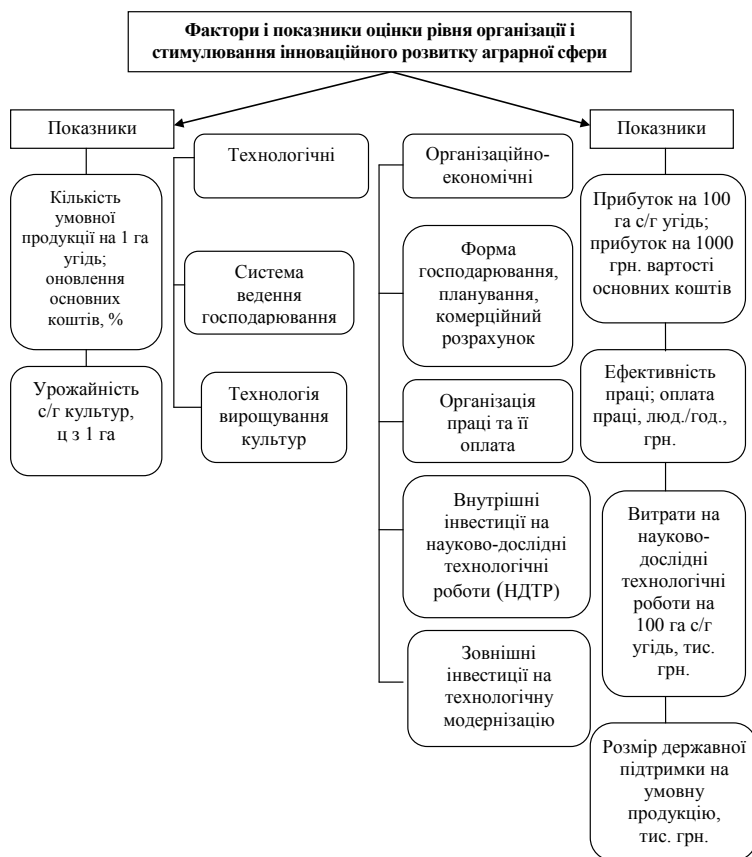

Рис. 2. Фактори і показники оцінки рівня організації і стимулювання інноваційного розвитку аграрної сфери*

*Джерело: побудовано автором

Рис. 3. Структура інформаційно-консультативних служб*

*Джерела: авторська розробка

виток дослідно-виробничої бази, створення фінансово-кредитних структур для фінансування. Склад П являтиме собою комплекс взаємопов'язаних систем (наукова, інформаційна, кадрова, організаційна, правова, фінансова та маркетингова), що функціонують на основі державної і приватної участі і сприяють розвитку форм і способів організації та стимулювання агроінновацій у сільському господарстві.

Висновки. Сучасне функціонування аграрного комплексу має здійснюватися під впливом економічного механізму, спрямованого на створення науково-технологічних, управлінських та організаційних умов інноваційного розвитку галузі.

Економічний механізм інноваційного розвитку аграрної сфери – це система взаємопов'язаних форм і способів організації та стимулювання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, розвитку бізнесу в науково-технічній сфері і державної підтримки на всіх стадіях процесу на основі взаємного партнерства його учасників з метою підвищення соціально-економічного та інноваційного розвитку сільськогосподарського виробництва.

Економічний механізм інноваційного розвитку аграрного сектору дає змогу виділити в ньому сукупність інституційного, інструментарного, методичного та нормативно-правового компонентів, кожен з яких визначає власні форми і способи організації та стимулювання

інноваційної діяльності в аграрному виробництві, а також напрями розв'язуваних основних завдань, серед яких – стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання по усьому ланцюжку формування агроінновацій; розвиток потенціалу господарюючих суб'єктів; підвищення інвестиційної привабливості галузі; розвиток інфраструктури і ринків збуту аграрної продукції.

У процесі дослідження нами встановлено, що формування системи консультативного обслуговування у сфері агроінновацій є одним із важливих інструментів регіональної політики щодо стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва. Орієнтовна система повинна включати у себе організації, пов'язані з наукою, практикою, навчанням, а також здійснювати взаємодію з ринковими організаціями агропромислового комплексу.

Однією з форм організації інноваційної діяльності в агросфері є розвиток інноваційної інфраструктури, яка передбачає формування організацій із просування науково-технічної продукції на ринку інновацій, інформаційно-консультативне забезпечення, експертизу проєктів, пропозицій і заявок, розвиток дослідно-виробничої бази, створення фінансово-кредитних структур для фінансування тощо. Тому для аграрних регіонів України реалізація власної інноваційної політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва, є єдино правильним способом розвитку.

Таблиця 1

Оцінка і прогноз інноваційного розвитку агросфери Черкаської області*

Сільськогосподарська зона	Інноваційний розвиток		Прогноз розвитку	
	Показник	Рівень	Показник	Рівень
Жашківський район [†]	0,63	Середній	0,74	Високий
Звенигородський район [†]	0,58	Середній	0,72	Високий
Канівський район [†]	0,34	Низький	0,58	Середній
Тальнівський район [†]	0,60	Середній	0,73	Високий
Уманський район	0,26	Низький	0,43	Середній
Христинівський район [†]	0,32	Низький	0,59	Середній

*Джерело: побудовано автором на основі проведених розрахунків за даними

Таблиця 2

Розрахунок потреби в інноваційно-консультативних центрах для аграрних організацій Черкаській області*

Назва району	Кількість агро- та сільськогосподарських підприємств в області	ІКЦ та бази підприємства	Потреба у кваліфікованих консультантах, чол.			
			Фахівці, які спеціалізуються на			Усього
			рослинництва	тваринництва	економіці та управлінні	
Жашківський район	60	ФГ «Дубина агро», ТОВ «Агросервіс», ТОВ «Агроспілка Інвест»	2	2	1	5
Канівський район	72	ДП «Григорівське», АТ закритого типу «Аграрно-екологічне об'єднання «Трахтемирів», СГ ТОВ «Світанок», СГ ТОВ «Арго»	3	4	2	9
Уманський район	86	ТОВ «Родниківка», ТОВ «Новий Світ-Агро», ТОВ українсько-німецьке аграрне ПТП з іноземними інвестиціями «Оксанина»	3	3	2	8
Тальнівський район [†]	68	Здобутківська філія СТОВ «Агрофірма Корсунь», МПП агрофірма «Мрія», ДП «Адамант-Агро»	4	4	2	10
Христинівський район	51	ФГ «Дружба», ТОВ «Агрофірма «Орадівка», СГ ТОВ «Христинівка-овочі», СТОВ «Верхнячка-Агро»	1	1	1	3
Усього	337		13	14	8	35

*Джерело: побудовано автором на основі проведеного дослідження

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24.06.2004 р. № 1877-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>
2. Закон України «Про основні засади державної аграрної політики України на період до 2015 року» від 08.10.2005 р. № 2982-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2982-15>
3. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/7644>
4. Аренков И.А. Модель формирования маркетингового потенциала территории / И.А. Аренков, Б.Э. Айба // Проблемы современной экономики: эвразийский междунар. науч.-аналит. журн. – 2014. – № 1(49). – С. 149-152.
5. Бичікова Л.А. Роль та місце регіонального маркетингу в системі регіональної політики / Л.А. Бичікова // Наука и образование: сб. тр. IV междунар. науч.- метод. конф. – ХНУ, 2013. – С. 139-141.
6. Вдовенко Ю.С. Маркетинг регіонів як складова стратегічного розвитку територій / Ю.С. Вдовенко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету: Зб. – № 46. – Чернігів: ЧДТУ, 2010. – 361 с.
7. Головня Ю.І. Маркетингові детермінанти соціально-економічного розвитку регіону / Ю.І. Головня // Збірник наукових праць ЧДТУ. – Вип. 38, ч. 2. – Черкаси: ЧДТУ, 2014. – С. 67-72.
8. Дацій О.І. Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України / О.І. Дацій // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 65-76.
9. Дем'яненко С.І. Інноваційне зростання – основа стабільності агропромислового комплексу / С.І. Дем'яненко // Наука та інновації. – 2005. – № 1. – С. 87-98.
10. Жердева О.В. Методи и приемы маркетингового анализа территории // Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2006. – № 2(62). – С. 110-119.
11. Жидяк О.Р. Інноваційний розвиток підприємств аграрної сфери: регіональний аспект / О.Р. Жидяк // – Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2(3). – С. 165-168.
12. Інноваційний розвиток економіки та напрямки його прискорення: наукова доповідь / Ю.М. Бажал, І.В. Одолюк, М.С. Данько, О.О. Лапко та ін.; ред. В.П. Александрова / НАН України; Інститут економічного прогнозування. – К.: Ін-т науки. – 2008. – № 9. – С. 30-37.
13. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми в аграрних формуваннях та його наслідки // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 57-63.
14. Кропивко М.Ф. Організаційні форми впровадження інновацій в агропромислове виробництво з використанням потенціалу аграрної науки / М.Ф. Кропивко, Т.С. Орлова // Економіка АПК, 2007. – № 7. – С. 11-18.
15. Кулаєць М.М. Інноваційна діяльність в агропромисловому виробництві України / М.М. Кулаєць, М.Ф. Бабієнко // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С. 113-119.
16. Hayek F.V. Die Vermertung des Wissens in der Geseleschaft // Individualismus und Wirtschaftliche Ordnung. – 2. Aufl. Salzburg. 1976. С. 103.
17. Kendall M. Rank correlation methods / M. Kendall. – London: Griffin, 1970. – 170 p.
18. Kotler Ph. Marketing Places: Attracting Investment, Industry, and Tourism to Cities, States, and Nations. New York: Free Pr. 1993. – 388 p.

Аннотация. В статье исследованы принципы социально-экономического механизма инновационного развития аграрного сектора Украины. Усовершенствована модель механизма управления инновационными процессами и определены основные пути управления инновациями в агросфере. Обоснованы технологические и организационно-экономические факторы, влияющие на инновационную деятельность в агропромышленности. Установлено, что значимым инструментом региональной политики в сфере стимулирования инновационного развития аграрного производства является формирование системы консультационного обслуживания в сфере агроинноваций. Разработаны основные направления консультационной поддержки развития инноваций аграрного сектора. Составлен прогноз для формирования инновационной системы в агросфере для Центрального экономического района на примере Черкасской области.

Ключевые слова: социально-экономический показатель, экономический механизм, инновация, развитие, регион, аграрный сектор.

Summary. In the article were investigated the principles of the social economic mechanism for innovative development of the agrarian sector of Ukraine. Improved model to the management mechanism of innovative processes and identified the main ways to manage innovation in the agro sphere. It has been substantiated technological and organizational and economic factors, which influence the innovation activity in agro industry. It is established, that the important instrument of regional policy in the field of stimulating innovation development agro production it is the formation of advisory services system in the field of agro innovations. Was developed of the directions to consulting of the support for development of innovations in the agrarian sector. Calculated the forecast for the formation of an innovation system, in the agro sphere, for the Central economic region, on the example of Cherkasy region.

Key words: social and economic indicator, economic mechanism, innovation, development, region, agrarian sector.